

РЕЗУЛЬТАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОСТЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ З АРХЕОЛОГІЧНОЇ ПАМ'ЯТКИ «ЗАЛУКВА», УРОЧИЩЕ «САД»

У статті проаналізовані археозоологічні матеріали з пам'ятки «Залуква», урочище «Сад», де упродовж 2022–2023 років відбувалися археологічні дослідження Національного заповідника «Давній Галич» під керівництвом Тараса Ткачука. Визначений видовий та віковий склад колекції, досліджені сліди зовнішнього впливу на кістки. Оскільки вибірка дуже мала, для достовірних висновків необхідні подальші дослідження пам'ятки.

Ключові слова: археозоологія, кістки, давній Галич, трипільський час.

Матеріал був отриманий в результаті розкопок 2022–2023 років поселення трипільського часу «Залуква», урочище «Сад». Об'єм вибірки — 11 кісток ссавців. Збереженість матеріалу в середньому становить 4 бали за 5-бальною шкалою. У даному випадку вісім кісток (72,7% від загальної кількості) не визначені у зв'язку зі значною їхньою фрагментованістю. Для достовірних висновків вибірка недостатня, необхідні подальші дослідження пам'ятки.

Залишки тварин визначено шляхом порівняння кісткових фрагментів з екземплярами сучасних та субфосильних видів з колекції Національного науково-природничого музею НАН України.

Визначення видового складу показало, що в матеріалі присутні два види ссавців (табл. 1), які належать до двох рядів: ряд Парнопали (*Artiodactyla*) — родина Порожнисторогі (*Bovidae*) та ряд Непарнопали (*Perissodactyla*) — родина Коневі (*Equidae*). Визначені до виду кістки свійським тваринам: бику свійському (*Bos taurus Linnaeus*, 1758), рис. 4 та коню свійському (*Equus caballus Linnaeus*, 1758), рис. 3. Не визначені до виду кістки належали тваринам великого розміру і, найбільш ймовірно,

*Рис. 1. Стегнова кістка,
кінь свійський, доросла особина*

*Рис. 2. Стегнова кістка,
кінь свійський, сліди «кухонних»
надрубів*

*Рис. 3. Нижній зуб, бик свійський,
доросла особина*

*Рис. 4. Нижній зуб
(жувальна поверхня), бик
свійський, доросла особина*

також бику свійському (корові) або коню. Але внаслідок відсутності діагностичних ознак на цих кістках визначення їх до виду неможливе.

Всі кістки, в тому числі коня свійського, належать до категорії «кухонні залишки», що опосередковано підтверджують сліди штучного впливу на поверхні ряду кісток, зокрема сліди від надрубів та надрізів (рис. 4, 13, 16). Погризи собакою та гризунами або сліди впливу вогню на кістках не виявлені. Але вибірка занадто маленька.

На трьох кістках виявлені сліди зовнішнього впливу (на стегновій кістці коня, на великій гомілковій кістці бика свійського та на лопатці не визначеної тварини крупного розміру).

Таблиця 1

**Видовий склад остеологічної колекції ссавців, «Залуква»,
ур. «Сад», 2022, 2023 р.**

Об'єкт	Кінь свійський	Бик свійський	Не визначені	Всього
			Тварина великого розміру	
2023				
Кв. 316?, гл. 105-110				
№ 1	1			1
Кв. 4-5				
№ 4			1	1
№ 2			1	1
Кв. 5				
№ 3			1	1
Кв. 3-1, гл. 105-110			1	1
Всього	1		4	5
2022		1	4	5
№ 4		1		1
Всього		2	4	6
Разом (весь матеріал)	1	2	8	11

На кістці коня свійського ми також зареєстрували сліди зовнішнього впливу, які відповідають категорії кухонних (надруб). Згідно з нашими багаторічними дослідженнями, вживання в їжу конини та собачатини насправді було набагато більш поширене в різні епохи у представників різних культур, ніж вважалося раніше.

Розмір фрагментів кісток опосередковано може вказувати на спосіб розбирання туші, приготування м'яса та на діаметр отвору посуду, в якому страву готували. У двох випадках в ході роботи визначений розмір подібних фрагментів. Довжина фрагмента лопатки становить 70,0 мм, а фрагмента великої гомілкової кістки бика свійського — 53,6 мм. На деяких пам'ятках ми спостерігали розподіл за розмірами на дві категорії: 6—9 см та 12—15 см орієнтовно, що могло свідчити або про використання посуду з різним діаметром вінчика, або про різний спосіб приготування. Попередньо ми можемо зафіксувати першу з цих розмірних категорій. В даному випадку вибірка занадто мала, щоб зробити висновок, чи на цьому поселенні теж переважно розрубували туші на такі частини, чи це випадковий збіг.

Для реконструкції співвідношення видів у м'ясному раціоні мешканців поселення вибірка також занадто мала. Для точних висновків необхідне додаткове дослідження пам'ятки.

В ході досліджень за ступенем прорізування зубів та приростання епіфізів до кісток виявлено (за Волохом, 2022), що в матеріалі зустрічаються залишки дорослих (старших за 18 місяців) особин. Старих (сенільних), молодих та молочних особин в матеріалі не виявлено. Оскільки відомо, в якому місяці орієнтовно народжують потомство різні види ссавців у природі, можна вирахувати приблизно час загибелі тварин. Сільськогосподарські тварини в історичному минулому за репродуктивним циклом також були ближчими до диких «родичів». В таблиці 2 наведена абсолютна кількість кісток, для яких виявилось три роки.

Таблиця 2

**Віковий склад остеологічної колекції «Залуква»,
урочище «Сад», 2022, 2023**

Для визначення господарського напрямку на поселенні вибірка

Вид	Доросла особина (Adultus)	Вік, міс.	Вік, роки
Бик свійський	1	27–43	2,5–3,5
Кінь свійський	1	36–42	3–3,5
Не визначені, великого розміру	1	42–48	3,5–4,0
Всього	3	—	—

недостатня. Зазвичай переважання дорослих особин в матеріалі вказує на прижиттєву експлуатацію тварин.

Зазвичай частину молодих тварин забивали в осінньо-зимовий період другого-третього року життя, коли вони за розміром вже майже як дорослі особини. Ще частину забивали наприкінці зими — на самому початку весни, в найбільш голодну пору року. Ймовірно, саме в цей період значення полювання знову стає більш актуальним.

Також нами проаналізоване співвідношення різних частин скелета ссавців у матеріалі. З 11 кісток три — великогомілкові, дві — лопатка, одна — стегнова, один — нижній зуб, плюснева — одна, хребець — один, інші не визначені анатомічно. Кістки нижньої частини кінцівок та черепа, зокрема зуби, — це частини, які в меншому ступені використовуються в їжу та досить міцні, щоб зберегтися в археологічному літописі. Ребра, хребці, плечові кістки та лопатки, навпаки, маркують найбільш уживані частини тварини.

Оскільки вибірка занадто мала, достовірно реконструювати палеоекологічні умови неможливо, потрібні додаткові дослідження. Для випасу ВРХ та коней потрібні відкриті трав'янисті території, а взимку, якщо сніг не глибокий, — можливість для тебенівки або заготовлені запаси сіна. Частково ця потреба може задовольнятися випасом у заплаві річок. Максимальна глибина снігового покриву взимку становила до 40 см.

Висновки:

1. Досліджені остеологічні матеріали, включно з конем свійським, належать до категорії «кухонні рештки», що опосередковано підтверджує їх анатомічний склад та сліди зовнішнього впливу на них.
2. Визначено два види ссавців: бик свійський та кінь свійський.
3. В результаті дослідження виявлена одна розмірна категорія фрагментів кісток. Ми припускаємо, що посуд, в якому готували м'ясо, мав діаметр отвору близько 10–12 см.
4. Для реконструкції співвідношення видів у м'ясному раціоні мешканців поселення вибірка занадто мала.
5. Середній вік забитих на поселенні тварин становив три роки.
6. Поруч з поселенням були достатні для випасання ВРХ та коней відкриті трав'янисті території, максимальна глибина снігового покриву взимку становила до 40 см.
7. Для повних та достовірних висновків археозоологічна вибірка занадто мала, необхідні подальші дослідження пам'ятки.

Yevheniia Yanish (Kyiv – Chernivtsi, Ukraine)

The Results of the Analysis of Osteological Materials from the “Zalukva” site, “Garden (Sad)” Tract

This article examines archaeozoological materials from the site of Zalukva, locality “Sad,” where archaeological excavations were carried out in 2022–2023 by the National Reserve “Ancient Halych” under the supervision of Taras Tkachuk. The study identifies the taxonomic and age composition of the faunal assemblage and analyzes traces of anthropogenic and environmental modifications observed on the bones. Given the very limited size of the sample, continued investigation of the site is required to draw reliable and comprehensive conclusions.

Keywords: *archaeozoology, bones, Ancient Halych, Trypillian period.*

REFERENCES

Volokh, A. (2022). Vyznachennia viku myslyvskykh zviriv : naukovo-metodychnyi posibnyk [Determining the age of game mammals: scientific and Methodical guide]. Odesa : Oldi Plius. [in Ukrainian].